

סיכום חומר הלימודים לבגרות בהיסטוריה
ק"י תשע"ח

מדינת ישראל

המורות: מיטל שפיטלר-מור

תשע"ח

פרק ראשון:

הקמת מדינת ישראל

סעיף א: קבלת החלטה 181 של עצרת האו"ם – (כ"ט בנובמבר 1947)¹

בכ"ט בנובמבר 1947, התכנסה העצרת הכללית של האו"ם כדי להצביע **תוכנית החלוקה** (החלטה 181):

(1) חלוקת שטח ארץ ישראל ל-2 מדינות- מדינה יהודית ומדינה ערבית

(2) אזור בינלאומי אחד שיהיה בפיקוח האו"ם- ירושלים ובית לחם.

(3) סיום המנדט הבריטי. החלטה זו נקראת **תוכנית החלוקה**.

מספר המדינות שתמכו בהצעה – 33, התנגדו- 13, נמנעו-10.

האו"ם הכריע בעד תוכנית החלוקה בכ"ט בנובמבר.

כיצד קיבל הישוב היהודי את החלטה?

בשמחה ובהתרגשות רבה. סוף סוף, אחרי 2000 שנות גלות, התקבלה החלטה בינלאומית שנתנה גיבוי להקמת מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל. אבל... עדיין לא הביאה להקמתה בפועל. האתגר הגדול ביותר שעמד בפני הישוב היהודי היה לממש את החלטת האו"ם, ולהקים את מדינת ישראל.

כיצד קיבלו ערביי ישראל ומדינות ערב את החלטה?

הערבים שחיו בארץ ישראל, **וגם** מדינות ערב השכנות דחו את ההצעה ופתחו במלחמה נגד הישוב היהודי. (עד אז לישוב היהודי היתה בעיה רק עם הערבים שחיו בארץ ישראל ולא עם המדינות השכנות).

שמות המדינות השכנות לארץ ישראל:

1. לבנון 2. סוריה 3. ירדן 4. מצרים

¹ סרטון מומלץ: כ"ט בנובמבר ותוכנית החלוקה (חלק מחדשות מהעבר) 2:58 דק'.
או: עצרת האו"ם כט בנובמבר (41 שניות).

סעיף ב: מלחמת העצמאות - שלב א' - מול ערביי ישראל

30.11.1947-14.5.1948

שמות נוספים למלחמת העצמאות: מלחמת השחרור, מלחמת הקוממיות, מלחמת תש"ח, מלחמת 1948.

המלחמה ארכה שנה וחצי! נהוג לחלק אותה לשתי תקופות מרכזיות: לפני ההכרזה על מדינת ישראל, ואחרי ההכרזה על מדינת ישראל.

30.11.1947 (יום אחרי החלטת כ"ט בנובמבר), פרצה מלחמת העצמאות. בשלב הראשון, המלחמה היתה בין אנשי היישוב היהודי בארץ ישראל, לבין אנשי היישוב הערבי בא"י. מדוע? ערביי ישראל התנגדו לתוכנית החלוקה ולהקמת שתי מדינות בשטח ארץ ישראל. יום אחרי ההכרעה בעצרת האו"ם, הערבים מתחילים לפגוע במטרות יהודיות. לא מדובר במלחמה רגילה-בצבא מול צבא, כי הבריטים עדיין שולטים בארץ. זה היה דומה יותר למלחמת אזרחים.

סעיף ב(1) הכוחות הלוחמים – השלם עפ"י עמ' 286 בספר

היישוב הערבי:

האוכלוסייה הערבית מנתה כ-1,300,000 נפש. ההתיישבות שלהם היתה צפופה ורציפה. הם זכו לתמיכה של מדינות ערב, שהעבירו להם נשק ואספקה, וגם לוחמים מתנדבים שנקראו צבא ההצלה. לערבים היו בסך הכל 10,000 לוחמים מקומיים בנוסף ל-5000 לוחמים של צבא ההצלה. הכוחות הערבים היו מפוצלים ומסוכסכים ולא היתה להם הנהגה מאורגנת.

היישוב היהודי:

היישוב היהודי מנה כ-650,000 נפש. ההתיישבות היהודית היתה מפוזרת ומבודדת בתוך ההתיישבות הערבית. ההנהגה היהודית היתה מאוחדת וחזקה. ליהודים היו 44,000 לוחמים בסך הכל, שהיו מורכבים מלוחמי מחתרות-פלמ"ח, הגנה, אצ"ל ולח"י. הבעיה הכי גדולה היתה מחסור בנשק, גם בגלל שלא היה ליהודים כסף, וגם בגלל שעדיין לא נחשבו למדינה, אז היה קשה להם לרכוש נשק באופן מסודר ממדינות אחרות. הבריטים גם מנעו מהיהודים להעביר נשק דרך הים. לערבים לא היתה בעיה כזאת, כי הם קיבלו את הנשק דרך היבשה ממדינות ערב. מה עשו היהודים? ניסו לייצר נשק בעצמם.

תגובת הבריטים:

- הבריטים לא רצו להתערב ולהרגיע את המהומות. הם רצו כבר לעזוב את הארץ כפי שנקבע בהחלטת כ"ט בנובמבר, והם התמקדו בזה. התאריך הרשמי שהם היו צריכים לעזוב בו היה 1.8.48, אבל הם החליטו להקדים ולסיים את המנדט בחצות (12 בלילה), בין 14 ל-15 למאי 1948 (וי' באייר תש"ח).
- מה הבריטים כן עשו? הם פינו אזורים ששלטו בהם, וכל פעם מסרו את השליטה באזור למי שהיה יותר חזק, פעם היו אלה הערבים ופעם היהודים.
- היהודים היו מאורגנים בצורה טובה ולכן הם הצליחו להשתלט על נקודות רבות שהבריטים עזבו.

ב(2) השלב הראשון של המלחמה - מאבק בערביי ארץ ישראל

מוקדי לחימה עיקריים והמצור על ירושלים

1. המצור על ירושלים

בירושלים התגוררו כחמישית מהתושבים היהודים. ירושלים היתה **נצורה**, כי הערבים ניצלו את השליטה שלהם על הדרכים והתקיפו את התחבורה היהודית. ירושלים היתה מוקפת באויבים, והתושבים סבלו ממחסור במים, אוכל ונשק.

2. תקיפת יהודים בדרכים

לערבים היו הרבה ישובים, והם שלטו בדרכים רבות. היהודים לא יכלו לעבור מישוב לישוב בלי שהערבים ניסו לפגוע בהם. פתרון אחד היה לנסוע מישוב לישוב בשיירות ממוגנות, ולצרף אליהן לוחמים. זה לא ממש עזר כי השיירות היו כבדות ומסורבלות. הערבים היו רואים את השיירה, זורקים עליה אבנים ומנסים להרוג את היהודים. **דוגמאות לאירועים:**

- **נפילת מחלקת הל"ה: 16.1.48.** 35 לוחמים, רובם סטודנטים יצאו לסייע לגוש עציון הנצור שהיה במצוקה קשה (אזור הגוש היה בעל חשיבות גדולה לשליטה על ירושלים כי שם עוברת הדרך הדרומית לירושלים). בדרך, הערבים גילו את המחלקה, פתחו באש, וכל הלוחמים נפלו בקרב שנמשך יום שלם.
 - **אסון שיירת נבי דניאל: 27.3.1948.** שיירה שחזרה מגוש עציון לירושלים הותקפה ליד נבי דניאל. בקרב שנמשך 30 שעות נהרגו 15 איש ו40 נפצעו. הבריטים חילצו אותם, אך הם נאלצו להשאיר את הנשק במקום.
 - **אסון שיירת קיבוץ יחיעם: 27.3.1948.** שיירה שנסעה לסייע לקיבוץ יחיעם בגליל הותקפה ונהרגו בה יותר מ40 איש.
 - **שיירת הדסה: 13.4.1948.** שיירה שניסתה להגיע ממרכז ירושלים לביה"ח הדסה הר הצופים (אזור שהיה בתוך ישובים ערבים). בשיירה היו חולים, מבקרים, מנהל ביה"ח, רופאים ואחיות. כשהגיעו לשכונת שיח ג'ראח, הותקפו ו-78 נוסעים נהרגו. הבריטים לא התערבו, ואפילו מנעו מחברי ההגנה לסייע.
3. תקיפת יהודים בערים המעורבות (ערים שחיים בהן גם יהודים וגם ערבים):

הערבים התקיפו שכונות יהודיות בערים המעורבות (למשל: ירושלים, טבריה, צפת, חיפה) ע"י פיצוץ מטעני חבלה ומכוניות תופת, ירי בעוברים ושבים, ואפילו לתוך הבתים.

4. תקיפת יהודים בישובים מבודדים

יישובי גוש עציון ויישובי הנגב סבלו מהתקפות. כדי להגן על הישובים המבודדים שלחו אליהם כוחות של המחטרות שיגנו עליהם, ובחלק מהמקרים פינו משם את התושבים.

במשך 4 חודשים ראשונים ללחימה, הישוב היהודי ניסה בעיקר להתגונן מפני התקפות הערבים כי רצה להראות שהוא לא מעוניין להילחם. השיטה הזו לא הוכיחה את עצמה. ערביי ישראל ניצלו את המצב והישוב היהודי נפגע קשות.

היה ברור שהלחימה צריכה להשתנות!

הנהגת הישוב החליטה לעבור להתקפה.

סיבות:

(1) **סיבה צבאית:** כישלון שיטת השיירות.

(2) **סיבה מדינית:** מפנה בדעה האמריקאית (האמריקאים החלו לסגת מתמיכתם בתוכנית החלוקה כי הם חששו שאם תקום מדינה יהודית, זה יסתיים בטבח של כל יהודי ישראל).

מטרות:

(1) לכבוש את הדרכים ולאפשר תנועה חופשית.

(2) כיבוש בסיסים וישובים של האויב

(3) יצירת רצף טריטוריאלי בין כל הישובים היהודים בארץ.

תוכניות מבצעיות:

(1) כיבוש מוצבים ששולטים על הדרכים

(2) פינוי כפרים ערביים הסמוכים ליישובים יהודיים

(3) השתלטות על ערים מעורבות (צפת, תל אביב-יפו, חיפה, ירושלים)

(4) תפיסת תחנות משטרה ומחנות של הצבא הבריטי

(5) הטלת מצור על ערים ערביות במטרה לשבור את רוחם של התושבים

דוגמאות ליישום תוכנית ד'

1. מבצע נחשון²

מטרת המבצע: להסיר את המצור על ירושלים. **תאריך תחילת המבצע:** 2.4.1948 **משך המבצע:** כשבוע ימים

מס' הלוחמים שהשתתפו- 1500. הישגים וחשיבות המבצע:

1. **שינוי בצורת הלחימה-** ממגננה להתקפה. היה מדובר על כיבוש שטח ולא פעולה נקודתית

2. **הכוחות שמרו על השליטה בקרקע-** נשארו במקומות שנכבשו.

3. **ירושלים קיבלה כמויות גדולות של אספקה מארבע שיירות** שהגיעו אליה במהלך המבצע

4. **הכוחות הצליחו להשתלט כמעט על כל הדרך לירושלים**

² סרטון מומלץ- מבצע נחשון באנימציה <https://www.youtube.com/watch?v=8hEF6diq33k&spfreload=10>

5. לאחר מבצע נחשון התחיל היישוב היהודי לממש את עליונותו הצבאית.

2. השתלטות על הערים המערבות (דוגמאות)

טבריה: היהודים היו הרוב והבריטים הציעו לערבים להתפנות, והם התפנו.

צפת: הערבים היו הרוב, הבריטים הציעו ליהודים להתפנות, הם סרבו, הפלמ"ח כבש את העיר והערבים ברחו.

יפו, חיפה, בית שאן ועכו: נכבשו בידי ההגנה והפלמ"ח

ירושלים: נכבשו שכונות כמו טלביה ותלפיות (ביום הכרזת העצמאות).

3. יצירת רצף טריטוריאלי ממטולה ועד הנגב (ראו מפה בעמ' 294 בספר).

אחד הכישלונות של היישוב היהודי בתקופת תוכנית ד':

נפילת גוש עציון: יום לפני הכרזת העצמאות. הסיבה: הצבא הירדני הקדים את הפלישה של שאר צבאות ערב.

איך היהודים מתארגנים לשלב הבא בלחימה (פלישת צבאות ערב)?

- היהודים מנסים להשיג ציוד ונשק מכל מיני מדינות בעולם.
- באפריל 1948 מוקמות שתי רשויות זמניות כחלק מההכנה להקמת המדינה:
 - 1) **מועצת העם:** 37 חברים. רשות מחוקקת. כמו הכנסת.
 - 2) **מנהלת העם:** 13 חברים. רשות מבצעת. כמו הממשלה.

המוסדות האלו ניהלו את המלחמה מול ארצות ערב ואת הצעדים הראשונים של מדינת ישראל עד שהקימו את מוסדות השלטון הקבועים שקיימים עד ימינו.

סעיף ז': הכרזת העצמאות

לבטים ולחצים ערב הכרזת העצמאות:

הבריטים רצו לעזוב את הארץ כמה שיותר מהר. התאריך נקבע ל-ו' באייר תש"ח (15.5.1948).

לישוב היהודי היו 2 אפשרויות:

1. לקבל הצעה להפסקת אש שהציעה ארה"ב- במקום הבריטים יהיה בארץ משטר נאמנות של האו"ם. האמריקאים חששו שברגע שצבאות ערב יצטרפו למלחמה, הישוב היהודי לא יוכל להגן על עצמו.
 2. להכריז על הקמת מדינה עצמאית.
- ההתלבטות היתה קשה מאוד. סוג של הימור. מצד אחד- היה סיכוי שהישוב היהודי ינצח ותוקם מדינה עצמאית, ומצד שני היה סיכון שכל הישוב היהודי בארץ ייחרב ויאבד.

שיקולים בעד ונגד הכרזה על הקמת המדינה

שיקולים בעד הכרזה על הקמת המדינה:

1. בן גוריון היה נגד הפסקת אש. לדעתו, אם הישוב היהודי יקבל אותה, הוא יצטרך לקבל כל מיני תנאים, בין היתר להפסיק את העלייה, ולהפסיק את ההתחמשות. צבאות ערב ימשיכו להתחמש, ובעתיד המצב יהיה קשה יותר.
2. התומכים בהכרזה ראו בכך הזדמנות בלתי חוזרת. שלא תהיה ליישוב הזדמנות נוספת, והאו"ם יחזור בו מהצעת החלוקה.

שיקולים נגד ההכרזה על הקמת המדינה:

1. הישוב היהודי לא יצליח לעמוד מול פלישת מדינות ערב. כל עוד לא יכריזו על מדינה, העימות יהיה רק בין היישוב היהודי לערביי ישראל, ולא מול מדינות ערב.
2. ארה"ב דרשה שיקבלו את הפסקת האש, והמתנגדים להכרזה חששו שאם לא יסכימו, יאבדו את תמיכת ארה"ב.

ההחלטה: 10 מתוך 13 חברי מנהלת העם התכנסו ב-12.5.1948, 3 ימים לפני סיום המנדט הבריטי, ולאחר ויכוחים רבים החליטו ברוב של 6 מול 4, להכריז על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, למרות כל הקשיים.

טקס הכרזת העצמאות³: ה' באייר תש"ח, 14.5.1948 (יום ו')

יום לפני יציאת הבריטים מהארץ, התכנסו מנהיגי הישוב היהודי במוזיאון תל אביב שברחוב רוטשילד, ובן גוריון הכריז על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. בסופו של דבר, ארה"ב הכירה במדינה החדשה, ואחריה גם ברה"מ. מדינת ישראל הפכה לעובדה, אבל היתה צריכה להילחם על חייה.

³ <https://www.youtube.com/watch?v=VIOGvqSSekc> סרטון מומלץ: בן גוריון- הכרזת עצמאות מדינת ישראל

סעיף ז': מלחמת העצמאות שלב ב'

1948.5.15 - מלח 1949

יום לאחר ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, הכריזו 5 מדינות ערב מלחמה על המדינה החדשה:

1. סוריה 2. לבנון 3. ירדן 4. מצרים 5. עיראק

ד(1) הכוחות הלוחמים

צבאות ערב	צה"ל	
10,000 + 30,000 מקומיים	30,573	כח אדם
40	1 (ללא תותח)	טנקים
200	2	שריוניות נושאות תותח
300	120	משוריינים ונגמשים
360	29	תותחים
131	28	מטוסים
12	3	ספינות חמושות

במהלך המלחמה התגייסו לכח הלוחם היהודי גם מתנדבים מחו"ל שחולקו לשתי קבוצות:

1. מח"ל- מתנדבי חוץ לארץ, כ-3000 איש שהגיעו מארה"ב ולא התכוונו לעלות לארץ. בעלי ניסיון צבאי.

2. גח"ל – גיוס חוץ לארץ. כ-20,000 איש שרצו לעלות לארץ, והגיעו מאירופה וצפון אפריקה.

הכל שאלה של מוטיבציה.....

ליהודים: היתה הרבה מוטיבציה. לכולם היתה מטרה משותפת אחת- להגן על המדינה החדשה. זו היתה תחושה של מלחמת קיום.

לערבים: לא היתה מוטיבציה חזקה כל כך. לא היתה להם מטרה משותפת. הם לא נלחמו כדי להציל את המדינה הערבית. כל מדינה רצתה לספח אליה חלק גדול ככל האפשר ממדינת ישראל. בגלל שכל מדינה ערבית רצתה משהו אחר (=ניגוד אינטרסים), זה פגע פעמים רבות בלחימה שלהם.

ד(2) המלחמה עד להפוגה הראשונה (11.6.1948-15.5.1948).

החודש הראשון של המלחמה היה מאוד קשה. מדינת ישראל היתה בסכנה קיומית ממש.

חזית הדרום

הצבא המצרי הגיע עד אשדוד של ימינו ונבלם בגשר שנקרא עד היום **גשר עד הלום**.

קיבוץ יד מרדכי נכבש ע"י המצרים.

חזית הצפון

צבא סוריה כבש את המושבה צמח ומשמר הירדן, אך נכשל בניסיונו לכבוש את דגניה. **צבא לבנון** הגיע עד נצרת ושפרעם.

החזית המזרחית

צבא עיראק פלש לעמק בית שאן והשתלט על תחנת הכח בנהריים שסיפקה חשמל לכל צפון ישראל. הצבא העיראקי חדר גם לאזור השומרון, שם השתלט על השטח שבין גינין לכפר קאסם.

הצבא הירדני היה צבא חזק וגרם לאבדות קשות לישראל:

- **כיבוש גוש עציון** – הצבא הירדני תקף עוד לפני שהכריזו על הקמת המדינה וכבש את גוש עציון.
- **השתלטות על הדרך לירושלים** – הירדנים השתלטו על הדרך לירושלים וכבשו ישובים שהיו מצפון לירושלים (נווה יעקב ועטרות), וניתקו את הדרך אליה באמצעות השתלטות על לטרון.
- **כיבוש הרובע היהודי בירושלים** – בתוך ירושלים היו קרבות קשים. מצב הרובע היהודי בעיר העתיקה היה קשה מאוד. נצור, מבודד, בלי אספקה ולוחמים. 28.5.1948 - נכנעו.
- **הרס צפון ים המלח** - כולל מפעלים חשובים.

ד(3) ההפוגה הראשונה (11.6.1948 - 9.7.1948)

לאחר החודש הראשון של הלחימה, הוסכם בתיווך האו"ם, על הפוגה (הפסקה) בת 4 שבועות. **מה קורה בזמן הזה?**

מדינת ישראל הצעירה מנצלת את ההפוגה:

- צה"ל מצטייד בנשק, מגייס עוד חיילים ומאמן אותם
- מסיימים לסלול דרך עוקפת לירושלים שנקראת **דרך בורמה** - דרך שהקלה על הקשר עם ירושלים והעברת אספקה אליה, אחרי שהירדנים השתלטו על הדרך הראשית.

צבאות ערב מנצלים את ההפוגה:

- מצטיידים בנשק נוסף ומגייסים עוד לוחמים.

- לא מצליחים להתגבר על המחלוקות ביניהם

האו"ם:

- מנסה להפוך את הפסקת האש לקבועה אך ללא הצלחה

ד(4) קרבות עשרת הימים (9-18/7/1948)

לאחר ההפוגה צה"ל עבר ממגנה למתקפה. צה"ל יזם כמה מבצעים צבאיים גדולים כשהמטרה היתה להרחיב את גבולות השליטה הישראלית:

- **בדרום:** צה"ל נלחם כדי לשמור על השליטה היהודית בישובים רבים. לא מצליח להרחיב את גבול השליטה הישראלית.
- **במזרח:** צה"ל כובש את רמלה ולוד וכך מסיר את האיום מעל ת"א.
- **בצפון:** צה"ל כובש את נצרת ושפרעם. מרחיבים את השליטה בגליל התחתון ובגליל המערבי.

ד(5) הפוגה שנייה וקרבות אחרונים (19.7.1948 - מרץ 1949)

אחרי קרבות עשרת הימים, האו"ם מחליט לקבוע עוד הפוגה. באופן רשמי- הפוגה הזו נמשכה עד סוף המלחמה. **מה קרה באמת?** הפוגה הזו הופרה כל הזמן ע"י הצדדים.

ההישגים של צה"ל:

- **בדרום:** צה"ל מחבר את הנגב למדינת ישראל. כובש את **באר שבע**, כובש את מדבר יהודה. בסוף המלחמה כל הנגב היה בידי ישראל.
- **במזרח:** הערבים והיהודים התעלמו מזה שירושלים היתה אמורה להיות בשליטה בינלאומית, ונלחמו עליה כדי להשיג כמה שיותר שטחים ממנה. בסוף המלחמה ירושלים היתה מחולקת בין **ישראל לבין ירדן**. בתאריך 5.12.1949, הכריזה מדינת ישראל על החלק שלה בירושלים, כבירת ישראל.
- **בצפון:** צה"ל כובש את כל הגליל. צה"ל כובש 14 כפרים ערבים **בדרום לבנון**, אך בסוף צה"ל נסוג מכפרים אלו בלחץ האו"ם.

סעיף ה': תוצאות המלחמה

התוצאה החשובה ביותר של המלחמה: קיומה של מדינת ישראל!

תוצאות נוספות: (1) הרחבת גבולות (2) הגדלת אוכלוסייה – עלו 120,000 איש. (3) יותר מ-6000 יהודים נהרגו. (4) המצב הכלכלי היה לא טוב.

ה(1) הסכמי שביתת הנשק

הסכם שביתת נשק: סיומה של המלחמה מתוך הסדר בין שני הצדדים.

הפסקת אש: הפסקה קצרה עד חידוש הלחימה.

הסכם שלום: מצביע על יחסי שלום ואחווה בין שתי מדינות.

אחרי 9 חודשי לחימה בין ישראל למדינות ערב- כולם רצו לסיים את המלחמה ונחתמו הסכמי שביתת נשק:

- הסכם שביתת הנשק עם **מצרים (24.2.1949)**. ישראל היתה צריכה להסכים שהמצרים ישלטו ברצועת עזה, אבל היא זכתה בשליטה ברוב הנגב.
- הסכם שביתת הנשק עם **לבנון (23.3.1949)**. ישראל התחייבה לסגת מכיבושיה בתוך לבנון בתמורה לסיום המלחמה.
- הסכם שביתת הנשק עם **ירדן (3.4.1949)**. הנגב נשאר בשליטת ישראל. אזור יהודה ושומרון נשאר בשליטת ירדן. ירושלים נותרה מחולקת בין שתי המדינות. ישראל התחייבה לסגת מדרום הר חברון, ובתמורה קיבלה את שטח המשולש הקטן (אזור בהרי השומרון שהיו בו הרבה ישובים ערביים, ואזור ואדי ערה).
- הסכם שביתת הנשק עם **סוריה (20.7.1949)**. סוריה תפסה כל מיני אזורים בצפון ישראל באזור הגליל העליון והכנרת, בסוף היא החזירה אותם לשליטת ישראל אבל סוכם שחלק מהשטחים האלו יהיו שטח מפורז (שטח מפורז הוא שטח שלא מכניסים אליו כוחות צבא). סוריה קיבלה זכות להשתמש במקורות מים לאורך הגבול עם ישראל.
- עם **עירק** לא נחתם הסכם שביתת נשק **כי אין לה גבול משותף עם ישראל. מבחינה רשמית, עד היום היא עדיין במלחמה עם ישראל.**

ה(2) השפעת מלחמת העצמאות על יהודי ארצות ערב

המלחמה השפיעה מאוד על מצב היהודים בארצות האיסלאם. כבר בהחלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר התחילו כלפיהם במעשי איבה. עם הכרזת העצמאות היחס אליהם החרף עוד יותר, ובעיקר כאשר צבאות ערב החלו להפסיד במלחמה. בעיקר במדינות שנלחמו נגד ישראל- חיי היהודים הפכו להיות בלתי נסבלים כי הם היו בעיני מדינות ערב חלק מהאויב הישראלי. יהודים נרצחו, חנויותיהם נשדדו ועוד. בשנים לאחר מכן, נאלצו היהודים במדינות אלו לעזוב והפכו לפליטים שהשאירו את כל רכושם מאחור והגיעו לישראל.

ה(3) השפעת מלחמת העצמאות על ערביי ישראל

ערביי ישראל היו המפסידים הגדולים של מלחמת העצמאות. מתוך 750,000 ערבים שהיו כאן בתחילת המלחמה נותרו רק 150,000 בשטח מדינת ישראל. כל היתר עזבו למדינות ערב השכנות, לשטחי יהודה ושומרון ורצועת עזה.

עשרות אלפים ערבים עמידים (שמצבם הכלכלי טוב מאוד), עזבו את האזור עוד בתחילת המלחמה, וכך נשארו ערביי ישראל בלי רוב שכבת ההנהגה שלהם. הרבה ערבים ברחו בגלל פחד עצום מהיהודים. כפרים ערבים נחרבו והוקמו עליהם ישובים יהודיים. במהלך המלחמה נהרגו ונפצעו רבים מערביי ישראל.

לראשונה הפכו היהודים לרוב בארץ והערבים למיעוט במדינה יהודית.

*** 550,000 ערבים שגרו ביהודה ושומרון ועזה, לא הפכו לחלק ממדינת ישראל ולא זכו לעצמאות. הם עברו לשליטת מצרים וירדן, ונאלצו לקבל אליהם את העברים שעזבו את ישראל מה שהפך לנטל כלכלי וחברתי.

פרק שני: כינון מדינת ישראל

כינון = יצירת דבר חדש

מבוא

מדינת ישראל קמה בתוך מלחמה.

מרגע שהוכרז על עצמאותה, והיא הפכה להיות מדינה **ריבונית**, היה למדינה מצד אחד הרבה כח, ומצד שני גם אחריות כלפי האזרחים- לחייהם ורווחתם. היה צריך להקים מוסדות שינהלו את המדינה, שיכולים לדאוג לניהול המדינה וקיומה, וגם לכל צרכי העם.

סעיף א': כינון מוסדות השלטון

תזכורת: עוד לפני שקמה מדינת ישראל, הוקמו שני מוסדות זמניים כהכנה להקמת המדינה: **מועצת העם** (רשות מחוקקת), ו**מנהלת העם** (הרשות המבצעת), שדוד בן גוריון היה יושב הראש לה.

חשוב לדעת: המוסדות הזמניים כללו גם נציגים מהזרמים החרדיים, מה שלא קרה לפני כן בזמן המנדט הבריטי.

לאחר שהוקמה המדינה, ועוד לפני סוף מלחמת העצמאות, הושלם תהליך הכינון של מוסדות השלטון הרשמיים של המדינה:

אסיפה מכוננת - כנסת ישראל הראשונה (רשות מחוקקת)

25.1.1949: בחירות ראשונות. אחוזי ההצבעה הגבוהים ביותר בתולדות מדינת ישראל - 87%.

הממשלה הראשונה (רשות מבצעת)

דוד בן גוריון היה ראש הממשלה הראשון של ישראל.

בתי משפט (הרשות השופטת)

לגבי בתי המשפט היתה בציבור היהודי מחלוקת. החילונים רצו שהמדינה תתנהל לפי חוקים כללים מקובלים בעולם, והדתיים רצו שהמדינה תתנהל לפי דין תורה.

מה באמת קרה בסוף? הבסיס של מערכת המשפט הוא לא עפ"י התורה, אבל בכל זאת יש חוקים בישראל שמבוססים על חוקי התורה, ויש גם בתי דין רבניים.

הנשיא הראשון של מדינת ישראל

חיים ויצמן היה הנשיא הראשון נשבע אמונים למדינת ישראל ב-17.2.1949.

מדינת ישראל נולדה מדינה דמוקרטית והיא נשארה כך עד היום. הסיבות:

1. קהילות יהודיות בגולה התנהלו בחלקן בצורה דמוקרטית
2. הקונגרס הציוני הראשון התנהל בצורה דמוקרטית
3. מוסדות "המדינה שבדרך" בימי המנדט התנהלו בצורה דמוקרטית

סעיף ב': הקמת צבא ההגנה לישראל כצבא העם

כשבועיים אחרי הכרזת העצמאות ב-26.5.48 הוקם צה"ל ופורקו כל הכוחות הצבאיים האחרים (המחתרות). בגלל שהיה מצב חירום, החליטו על חוק גיוס חובה.

למה היה חשוב להקים צבא אחד במקום שיהיו כמה כוחות צבאיים?

1. למדינות יש צבא אחד. אם יש כל מיני ארגונים צבאיים שלא כפופים לשלטון אחד זו לא מדינה.
2. אי אפשר היה לנהל מלחמה יעילה כשכל ארגון צבאי פועל לבד.

סעיף ז': בן גוריון ועיצוב התפיסה האמלכתית

ג.1. הגישה הממלכתית של דוד בן גוריון

גישה ממלכתית = יש רק גוף אחד שמנהל את המדינה (שלטון אחד), כדי שהמדינה תהיה מאוחדת.

בן גוריון רצה שתהיה אחדות במדינה, ובגלל זה הוא שיתף מפלגות שונות במוסדות המדינה השונים ולא רק את המפלגה שלו (מפא"י), והרחיק את כל מי שהוא חשב שיכול לפגוע באחדות המדינה.

מי לא נכנס לממשלה? מפלגות חרות (יוצאי האצ"ל) ומפלגת מק"י (מפלגה קומוניסטית ישראלית).

ג.2. פירוק המחטרות

נזכיר, שכשבוועיים אחרי שהכריזו על הקמת המדינה הוקם צה"ל, וכדי שזה יקרה, פורקו המחטרות. זה לא היה כל כך פשוט. למחטרות היה מאוד קשה לוותר על העצמאות שלהן. למשל ארגון האצ"ל (ארגון צבאי לאומי), פעל כגדודים בתוך צה"ל, ובלחימה בירושלים היה עצמאי לגמרי. המצב הזה יצר בעיות רבות, ביניהן אחת הפרשות הקשות במדינה - **פרשת אלטלנה**

פרשת אלטלנה:

אלטלנה - אניה שרכש האצ"ל בארה"ב. האניה הגיעה לארץ בזמן ההפוגה הראשונה של מלחמת העצמאות. היו עליה כ-900 עולים מאירופה, ציוד ונשק. סוכם עם הממשלה שהאניה תגיע לחוף כפר ויתקין, שם ירדו העולים ורוב הנשק.

- **המחלוקת:** האצ"ל רצה לחלק את הנשק, לקחת את הנשק לכוחות שלו בירושלים ולגדודי האצ"ל בצה"ל. **הממשלה** דרשה שהנשק יגיע כולו לידיה בלי שהאצ"ל ישלוט עליו, והבטיחה שחלק מהנשק יגיע לכוחות האצ"ל בירושלים.
 - **האירוע:** הממשלה נתנה 10 דקות למסור לידיה את הנשק, ואח"כ חיילי צה"ל התחילו לירות על האניה. האניה נמלטה מהחוף, כאשר עליה **מנחם בגין** וכמאה לוחמי אצ"ל. האניה הפליגה בסוף לתי"א. המצב היה חמור כי היה ממש קרב בין צה"ל לאצ"ל, האניה עלתה באש, נהרגו 16 אנשי אצ"ל, ו-3 לוחמי צה"ל.
 - **משמעות:** הפרשה היתה שיא המתיחות בין הקבוצות ביישוב. יש כל מיני גרסאות לגבי הסיבות לכך שהאירוע כל כך התדרדר ומה היו המטרות של האנשים שפיקדו על האירוע מצד שני הצדדים.
 - **תוצאה:** בעקבות פרשת אלטלנה פורקו כל הגדודים הנפרדים של האצ"ל, והם שולבו כיחידים ביחידות של צה"ל.
- הפירוק הסופי של האצ"ל לא היה הדבר היחיד שעשה בן גוריון כדי ליצור אחידות בעם. הוא גם פירק את הפלמ"ח, ומי שרוצה להרחיב בעניין זה - **מוזמן לעיין בעמ' 331 בספר**.

פרק שלישי: עלייה קליטה והתיישבות במדינת ישראל סעיף א: העליות בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה

גלי העליות בשנים 1948-1951:

לאחר שהוכרז סוף סוף על הקמת מדינה יהודית עצמאית, התחילו לעלות לארץ עולים רבים. רובם היו פליטים מארצות מוצאם.

רוב העולים: הגיעו מאירופה אחרי ששרדו את השואה, או מארצות האיסלאם- שם התחיל להיות מסוכן ליהודים אחרי שקמה המדינה.

עם הקמת המדינה- התגוררו בה כ- 650,000 יהודים. בשנים 1948-1951 עלו בסה"כ כ- 700,000 יהודים. העלייה בשנים אלו נקראה העלייה ההמונית- כי האוכלוסייה בישראל הכפילה את עצמה בעקבות העלייה.

השוואה בין מספר העולים וארצות המוצא בשנים 1948-1951 :

ארץ המוצא	מס' העולים	סיבת העלייה	שם מבצע העלייה
פולין	106,000	ניצולי שואה	-
רומניה	118,000	השלטון ברומניה אפשר באופן זמני ליהודים לצאת מרומניה	-
תימן	50,000	מצב היהודים בתימן היה לא טוב	על כנפי נשרים
עיראק	123,000	עוינות שהתגברה כלפי היהודי עם הקמת המדינה	עזרא ונחמיה

תוצאות העלייה ההמונית:

משבר כלכלי וחברתי במדינה. בשנת 1953 יותר יהודים ירדו מהארץ, מאשר עלו אליה.

העליות בשנים 1953-1954 ואילך:

1. מהי הסיבה העיקרית לעליה לארץ בשני העשורים הראשונים להקמת המדינה?
התעורר חשש לחייהם ולביטחונם של יהודים שרצו לעלות לארץ, ולכן מדינת ישראל סייעה להם להעלות כמעט את כל היהודים מאותה ארץ.
2. **עולים נוספים שעלו בעלייה ההמונית:** מרוקו (200,000), הונגריה, פולין. בסה"כ בין השנים 1952-1964 עלו עוד כ- 600,000 עולים, כמחצית מהם מצפון אפריקה.
3. **משמעות:** לראשונה מאז ראשית העלייה לארץ עלה מספר עולי ארצות האיסלאם על העולים מארצות אירופה, ולדבר היתה השפעה גדולה על דמות החברה היהודית בשנים הבאות.

האתגר החברתי- מדיניות כור ההיתוך:

בשני העשורים הראשונים עלו לארץ מאות אלפי עולים מכל מיני מדינות. בעיקר בגלל מצב קשה מאוד בארץ המוצא. חלק גדול מהם עלה כשהוא חסר כל. בפני המדינה היו הרבה אתגרים.

המצב הכלכלי היה מאוד לא טוב. המדינה ניסתה גייסה תרומות אבל זה לא הספיק. לכן היא נקטה במדיניות צנע.

היתה בעיה של **זיור ותעסוקה**, עלו המון עולים ולא הספיקו לבנות בניינים באותו קצב. המדינה הקימה 2 מחנות עולים שבהם הוקמו אוהלים ופחונים. בשלב מאוחר יותר הוקמו מעברות, שבעצם תנאי החיים שם היו די דומים. בשלב מאוחר יותר רוב העולים נשלחו לגור בעיירות פיתוח.

אתגר נוסף היה **האתגר החברתי**, בו נעסוק בפרק זה.

בדרך כלל, כשמהגרים מגיעים לארץ מסויימת- הם מיעוט ואז הם מנסים להתאים את עצמם לרוב. כאן, העולים הפכו לרוב. הם באו בקבוצות גדולות ויושבו במעברות, בנפרד מהאוכלוסייה הותיקה.

השוואה בין העולים לבין האוכלוסייה הקולטת:

	עולים	אוכלוסייה קולטת
עדה	ארצות האיסלאם	אשכנזים
תרבות	תרבות ארץ המוצא	תרבות ישראלית
דת	יהודים (הרוב דתיים או מסורתיים)	יהודים (רוב חילוני)
שפה	שפת ארץ המוצא	עברית
אידיאולוגיה פוליטית	לרוב אין שייכות	שייכות למחנות אידיאולוגיים פוליטיים שונים

החשש של ההנהגה והאוכלוסייה הקולטת:

1. העליה ממקומות שונים כל כך תיצור מצב שקבוצות שונות יחיו באותו מקום אבל בלי קשר ביניהן.
2. בגלל שהיו כל כך הרבה עולים, חששו שהם ישתלטו תרבותית על המדינה.

כדי להתגבר על החשש הונהגה כלפי העולים מדיניות כור ההיתוך: כינוי למדיניות קליטת הגירה המצפה מהמהגר לזנוח את התרבות ממנה הגיע ולקבל עליו את תרבות המדינה הקולטת וכך להשתלב בחברה הקולטת.

המטרה: להכניס את העולים כמה שיותר מהר לתרבות הישראלית, וליצור דמות אחת- **צבר**.

צבר = כינוי ליהודי יליד הארץ, שהיה מקובל בעיקר בתקופת קום המדינה כסמל לחספוס ולתרבות הקוצנית מעט של הצעיר הישראלי.

צעיר, חלוץ עובד (עדיף בעבודת אדמה), מיישב את הארץ, לוחם ומוכן למסור את חייו למען המולדת.

איך בוצעה בפועל מדיניות כור ההיתוך?

1. **חינוך אחיד:** לעולים לא היתה בחירה. במעברות כולם קיבלו את אותו חינוך ואותם ערכים כדי שדרכם יהפכו לצברים. החינוך נטה לחילונית, מה שגרם לילדים מארצות האיסלאם להתרחק מהתרבות של ההורים. **התנגדות לחינוך אחיד:** התימנים התנגדו לחינוך אחיד כי גזזו לילדים את הפאות והפריעו להם ללמוד תורה. נציגים מהעדה פנו לכנסת בעניין דגכ יוכלו לבחור בין חינוך חילוני לדתי. זה לא היה כל כך פשוט. **שיטת החינוך האחיד בוטלה,** אבל כתוצאה מהויכוח הפוליטי שהעניין הזה יצר- פורקה הממשלה.
2. **צבא:** כמעט כולם התגייסו לצבא. בצבא העולים נדרשו להתאים את עצמם. למשל, הם נדרשו לשנות את שמות המשפחה לשמות עבריים.

סעיף ב': העליות בשנות ה-70 וה-90 של המאה העשרים

היקף כל עלייה ומאפייניה:

שנות ה-70: החל משנות ה-70 היו גלי עלייה גדולים נוספים. המדינה היתה יותר ערוכה לקראתם מאשר בשנים הראשונות להקמתה, וגם היחס אל תרבותם היה שונה. **מאיפה עלו?** מכל מיני ארצות, גם מתקדמות ומפותחות שלא היה בהן מצב מדיני או כלכלי קשה. **דוגמה:** אחרי מלחמת ששת הימים הגיעו עולים רבים מארה"ב אפילו שמצבם שם היה טוב.

שנות ה-80 וה-90: הגיעו עולים מברה"מ ואתיופיה. **סיבה:** המצב הפוליטי במדינות אלו לא היה יציב. **קליטה:** כל אחת מהעליות נקלטה בצורה שונה בגלל ההבדלים התרבותיים.

מבצעים ומאבקים לעלייה חברית המוּסָּדֶת:

שנות ה-70

בשנים הראשונות של המדינה: כמעט לא עלו עולים מברה"מ. **הסיבה:** משטר קומוניסטי שלא אפשר לאזרחים סובייטיים להגר מדינות אחרות.

סיבות לעלייה מברה"מ בשנות ה-70:

- **בשנות ה-70 (לאחר מלחמת ששת הימים (1967)):** מדינת ישראל מנצחת מה שגורם ליהודי ברה"מ לרצות לעלות.
- האנטישמיות בברה"מ.
- המשטר הסובייטי בברה"מ אסר על האזרחים שלו להגר מחוץ לברה"מ ונמנע מהם כמעט כל קשר עם העולם בחוץ-זה נקרא **מסך הברזל**.

בגלל המצב הזה ניסו יהודים לצאת מברה"מ ולעלות לישראל אפילו שהממשל הסובייטי אסר עליהם.

היקף העליות מברה"מ:

1. בשנים 1969-1973 הצליחו לצאת מברה"מ 150,000 יהודים, וכ- 137,000 עלו לישראל.

2. בשנות ה-80 עלו עוד 30,000 לישראל.

המניעים לעלייה דווקא לישראל: מניעים ציוניים מובהקים והתקרבות אישית עמוקה לערכי היהדות והציונות.

אסירי ציון: היהודים שנאסרו כתוצאה ממאבקם לעלייה לישראל. **אחד המאבקים הבולטים ביותר למען היציאה מברה"מ נקרא "מבצע חתונה":** פעילים ציוניים מרוסיה תכננו לקנות את כל הכרטיסים למטוס בהסוואה של חתונה משפחתית גדולה ולאחר ההמראה להשתלט על המטוס ולנחות בארץ שממנה יוכלו לצאת באופן חופשי לישראל. רבים נסוגו מהתוכנית, אך מי שנשאר לא ויתר. הם ידעו שהמבצע יכשל ושהם מסתכנים בכליאה או במוות, אבל רצו לעורר את דעת הקהל העולמית כפי שקרה בסוף.

דוגמה: יולי אדלשטיין: נולד ב-1958 באוקראינה שלטונות ברה"מ סרבו לתת לו לעלות לארץ, היה פעיל ציוני במחתרת בשנות ה-70 וה-80. הגיע ממשפחה שהתרחקה מהיהדות אך עם הזמן דווקא התקרב ליהדות ולציונות. עקב פעילותו נידון ב-1984 לשלוש שנות מאסר במחנה כפייה. עם שחרורו ב-1987 עלה לישראל. כיום הוא יו"ר הכנסת (מאז 2013)

שנות ה-90:

ברה"מ התמוטטה בשנת 1990 ואז אפשר היה לצאת ממנה לישראל באופן חופשי. בשנות ה-90 עלו ארצה 771,000 יהודים. בסה"כ, מקום המדינה ועד היום עלו לארץ למעלה ממיליון איש מאזורים שהיו פעם ברה"מ.

סיבות לעלייה: ציונות, קרבה משפחתית בישראל, מצב בעייתי בברה"מ לאחר התפרקותה.

תוצאות והשפעה:

- דמוגרפיה: גידול אוכלוסייה יהודית בישראל ב-20% תוך עשור.
- מדע וטכנולוגיה: חלק גדול מהעולים היו בעלי השכלה גבוהה ובעלי השכלה אקדמית
- דת: רוב העולים היו מרוחקים מהדת וזה הגדיל את משקל החילונים בציבור הישראלי

קשיי קליטה לעולי ברה"מ: שפה, תעסוקה (רבים נותרו מחוץ לשוק התעסוקה, או שלא מצאו עבודה בתחום שלהם), דיור ועוד.

מבצע העלייה מאתיופיה:

היקף עליה: בשנות ה-80 עלו כ-17,000 עולים, ובשנות ה-90 כ-40,000 עולים לישראל.

סיבות לעלייה:

1. שאיפה לשוב לארץ הקודש (היה להם גם חג מיוחד שהוקדש לתפילות ותחנונים לגאולה - חג הסיגוד)
 2. המצב של יהודי אתיופיה הלך והחמיר בשנות ה-70. סגרו את בתי הספר היהודים, גיסו לצבא ילדים בני 12, אסרו עליהם לצאת מאתיופיה ואפילו לעבור מאזור לאזור בתוך המדינה.
- מדוע המדינה לא מיהרה להעלות את יהודי אתיופיה לארץ?** ייחודיות הקהילה והתרחקותה מהמסורת המקובלת בשאר קהילות ישראל עוררו שאלות בנוגע ליהדותם **מדוע השתנה הדבר?** הרב עובדיה יוסף פסק כי יהודי אתיופיה הם יהודים לכל בר וכי יש למהר ולהעלותם ארצה.

איך יצאו היהודים מאתיופיה?

1. **מבצע משה 1984:** בגלל המצב הקשה של היהודים באתיופיה ורצונם להגיע לישראל, יהודי אתיופיה התחילו לצאת ברגל לכיוון סודן הסמוכה, שם התרכזו במחנות פליטים, תוך ניסיון להסתיר את זהותם מהאוכלוסייה העויינת. יותר מ-4000 איש מתו בדרך המדברית ובמחנות בסודן. במסגרת מבצע משה עלו 6,700 יהודים. כשנתגלה המבצע הוא הופסק.
2. **מבצע שלמה (1991):** לאחר הסכמים עם אתיופיה, שבעקבותיהם שילמה ישראל לאתיופיה 40 מיליון דולר, החלו להעלות יהודים מאתיופיה במטוסים שיצאו ישירות מאתיופיה. תוך 36 שעות בלבד, הוטסו לארץ יותר מ-14,000 יהודים.
3. **העלאת יהודי הפלאשמורה (1993):** במהלך המאה ה-19, בעקבות לחצים קשים פרשו מהקהילה היהודית והתנצרו. כ-20,000 מבני הפלאשמורה הועלו מאז ועד היום לארץ. חלקם עבר מאז תהליך חדש של התקרבות ליהדות.

קשיי קליטה של יהודי אתיופיה:

- כתוצאה מהניתוק שהיה לקהילה מקהילות יהודיות אחרות בעולם - המנהגים שלהם מאוד שונים, כמו גם עולם הערכים, מבנה משפחה, כללי התנהגות, וצורת הלבוש. המעבר בין התרבויות היה מאוד קשה.
- הטלת הספק ביהדותם הערימה קשיים על הקליטה.

סעיף ג': מפעל התיישבות מרכזי של המדינה - ההתיישבות בי"ע (יהודה שמרון ועלה), וברמת הגולן לאחר מלחמת ששת הימים:

במהלך מלחמת ששת הימים (1967), שוחררו מזרח ירושלים, אזורי ישי"ע, ורמת הגולן משליטת ירדן, מצרים וסוריה. האזורים האלו לא הפכו להיות חלק מישראל באופן רשמי (חוץ ממזרח ירושלים - כעבור כמה חודשים, ורמת הגולן בשנת 1981). הסיבה: אם האזורים האלו היו הופכים להיות מסופחים לישראל באופן רשמי, היו צריכים לתת לפלסטינים אזרחות ישראלית, וזה היה יכול לערער את הרוב היהודי במדינה. מי ששולט באופן רשמי בשטח הוא צה"ל, וזה נקרא שלטון צבאי.

מצד שני, ממשלות ישראל עודדו התיישבות יהודית באזורים האלו, כי זה תרם לבטחון המדינה.

התנחלות: ישובים שהוקמו מעבר לקו הירוק, בעיקר באזור יהודה ושומרון. מונח זה הוזכר כבר בתורה והוא נוגע לכיבוש הארץ והתיישבות בה.

ההתיישבות בי"ע:

- קיבוץ כפר עציון הוקם בשנת 1967
- בשנים 1967-1977 הוקמו באישור הממשלה 90 ישובים באזורי ישי"ע ורמת הגולן.
- בשנת 1972 היו בישובים שמעבר לקו הירוק 1,500 איש, ובשנת 1983 ישבו ברמת הגולן 5,000 יהודים ובישי"ע עוד כ-23,700 יהודים.

תנועת גוש אמונים:

תנועה אידיאולוגית שקמה בשנת 1974. מטרתה: החלת ריבונות ישראלית על השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. עד אז היישובים שהוקמו ומספר התושבים בהם היו מועטים גוש אמונים היה הגורם העיקרי לחידוש ההתיישבות בשומרון על אף התנגדות הממשלה בראשות יצחק רבין. לאחר שמונה נסיונות להתיישב במקום בשנים 1974-5, אושר להם בסופו של דבר להקים את אלון מורה בסמוך לשכם.

ההתיישבות בחצי האי סיני:

חצי האי סיני נכבש במלחמת ששת הימים ממצרים. הוקמו שם 19 ישובים שמנו כ-4300 איש. בשנת 1979 נחתם הסכם שלום בין ישראל למצריים, ובו הסכימה ישראל להעביר את השליטה בכל סיני לידי המצרים.

פרק רביעי: החברה הישראלית – תוצעת שלה וניצוליה

החברה הישראלית היא חברה מגוונת ביותר, בגלל שהיא קולטת עלייה מכל קצוות תבל, חילונים ודתיים מזרחים ואשכנזים, וגם מיעוטים בני עמים אחרים, כולם אזרחי מדינת ישראל. החברה הישראלית מתמודדת עם ניגודים שונים, יש בתוכה מאבקים על נושאים רבים, ויש בה גם יכולת להתגבר על קשיים ולשמור על אחווה ואכפתיות. בחרנו ללמד רק על שני אירועים שהתרחשו בשני העשורים הראשונים של המדינה והובילו לעיסוק מתמשך ומעמיק של החברה הישראלית באירועי השואה ובהשלכותיהם על הניצולים.

א. הוויכוח על השילומים אחרונים

מאז השואה החרימו היהודים את גרמניה. עם הזמן, מיסדה ישראל את קשריה עם מדינות המערב, והחרם על גרמניה פגע ביחסי החוץ שלה. עם זאת, הסיבה העיקרית לשבירת החרם על גרמניה לא היתה מדינית אלא כלכלית. ישראל היה מחסור חמור במטבע חוץ, הוכרז על מדיניות צנע, אבל זה לא פתר את הבעיה.

לכן בשנת 1950 העלה משרד החוץ הצעה לפתוח במשא ומתן עם מערב גרמניה על הסכם פיצויים, אך הממשלה דחתה את ההצעה בטענה שאין לנהל עם גרמניה משא ומתן ישיר.

שנה לאחר מכן בשנת 1951, שוב עלתה ההצעה ושוב נדחתה בטענה שיש לערוך את המגעים דרך בעלות הברית. הממשלה פנתה לבעלות הברית שטענו שאינן מעוניינות להיות המגשרים ועל ישראל להחליט אם לוותר על הפיצויים או לנהל בעצמה מגעים עם גרמניה.

לבסוף הורה ראש הממשלה, דוד בן גוריון, בעצמו, לפתוח משא ומתן, בלי תמיכת הממשלה. ההחלטה נשמרה בסוד.

המניע הגרמני לגיבוש הסכם השילומים: רצון לכפר על הפשע שביצעו כלפי העם היהודי. קנצלר (=ראש ממשלה) של גרמניה, קונרד אדנאואר היה מתנגד מובהק למשטר הנאצי וראה במעשי הנאצים חרפה. הוא הרבה להדגיש כי גרמניה הנאצית אינה אלא קבוצה אכזרית שהעם הגרמני היה קורבן שלה בעצמו. מן הצד השני, אדנאואר נמנע מלהעמיד לדין פושעים נאציים, לכן יש מקום לפקפק ברצונו לעשות צדק עם העם היהודי.

לאחר ההחלטה נשלחו נציגים מישראל לפגישה עם אדנאואר.

בשנת 1952 עלתה הצעה בפני הכנסת לאשר הסכם השילומים עם גרמניה.

בהסכם השילומים נקבע:

1. גרמניה תעביר למדינת ישראל סכומי כסף גדולים וסחורות, במטרה ליישב ולשקם פליטים במדינת ישראל.

2. ממשלת גרמניה תעניק רנטה לניצולי השואה. שזהו תשלום חודשי קבוע לשלם את מימון ההוצאות הרפואיות שלהן נדרשים ניצולי השואה, כפיצוי על הסבל במחנות ההשמדה. גובה הפיצויים נקבע לפי מידת הנזק שנגרם לניצול השואה.

מרגע שנודע בארץ על ההסכמים החלו סערות והפגנות.

טענות התומכים בהסכם השילומים (יש לזכור 3 טענות):

1. מדינה בסכנה אינה יכולה למנוע מעצמה כספים המגיעים לה וחשובים להמשך קיומה.
2. אין להטיל את אשמת הנאצים על כל העם הגרמני.
3. המחשבה כי אם לא נמחל להם תהיה בכך נקמה ונוכל לשמור על הבידוד הבין לאומי של מערב גרמניה אינה תקפה עוד, כי ב 1952 מערב גרמניה התקבלה למשפחת העמים.
4. התנגדות לקבלת הכספים תיצור מצב של "הרצחת וגם ירשת". מגוחך להעניש את הגרמנים על ידי זה שנאפשר להם להשתמש בכספי הנרצחים.
5. מן הצדק שגרמניה תשלם על קליטתם של כל ניצולי השואה שהגיעו ארצה חסרי כול.
6. כספי השילומים יסייעו לישראל להיות מדינה חזקה ובכך למנוע שואה נוספת.

טענות המתנגדים להסכם השילומים (יש לזכור 3 טענות):

1. ההסכם פגום מוסרית, אין למחול לנאצים על פשעיהם של סבל ורצח תמורת כסף.
2. קבלת השילומים היא מעילה בצוואת הקרבנות ובגידה בזכרם.
3. מעמד מערב גרמניה הולך ומשתפר והסכם השילומים יאיץ את תהליך הלגיטימציה שלה.
4. הסכומים המדוברים הם רק 5% בלבד מן הרכוש היהודי שהוחרם בשואה.
5. מדיניות של קבצנות אינה ראויה למדינה השומרת על כבודה.

מה קרה בסוף?

בסופו של הדיון בכנסת על הסכם השילומים נערכה הצבעה וההסכם התקבל ברוב של 61 תומכים לעומת 50 מתנגדים ו 9 נמנעים ונעדרים.

ההסכם סייע למדינת ישראל להתמודד עם קשייה הכלכליים, קליטת העלייה ההמונית וחיזוק כוחותיה הצבאיים.

אדולף אייכמן : היה מבכירי המנגנון הנאצי בגרמניה ומונה למומחה לענייני יהודים. בתפקידו עסק בשילוח יהודים להשמדה. בסיום המלחמה ברח לארגנטינה וחי שם תחת שם בדוי ריקרדו קלמנט.

המבצע לתפיסתו: בשנת 1960 נלכד בארגנטינה בידי אנשי המוסד והובא לישראל. לאחר שנחטף לישראל נאספו חומרי ראיות נגדו במשך 9 חודשים ובשנת 1961 נפתח המשפט, בבניין בית העם בירושלים.

המשפט שנערך בישראל:

מהלך המשפט: מכיוון שאף עורך דין ישראלי לא רצה לביות סנגורו של אייכמן, ניתן לו אישור מיוחד להביא סנגור גרמני. התובע במשפט היה היועץ המשפטי לממשלה, גדעון האוזנר. המשפט נערך בירושלים, ניצולי השואה הופיעו כעדים, הציבור הישראלי עקב אחרי המשפט בנשימה עצורה. סנגורו של אייכמן ערער במשפט שהפשעים שבהם מדובר לא נעשו בישראל, ונעשו טרם הקמת המדינה. בית המשפט ענה על כך בהבאת מסמכים המוכיחים כי תכנית הנאצים כללה גם את ארץ ישראל. נוסף לכך טען סנגורו של אייכמן כי אייכמן היה רק בורג קטן במערכת, שביצע פקודות שניתנו לו ועל כך השיב בית המשפט שאסור היה לו לבצע פקודות של רצח. עדויות ניצולי השואה במהלך המשפט עוררו רושם עז כי חלק גדול מהם העדיף לא לדבר על העבר והתביישו בו. היו שהעידו שהמשפט שינה את חייהם ואנשים צברים שהתעלמו מהשואה החלו לראות בה חלק מרכזי מזהותם הלאומית.

חשיבות המשפט: מדינת ישראל תבעה אדם על פשעים שנעשו עוד בטרם הקמתה.

תוצאות המשפט: בסופו של המשפט, נידון אייכמן למוות, הוצא להורג ואפרו פוזר בים. זהו המקרה היחיד של הוצאה להורג במדינת ישראל.

השפעות נוספות של המשפט: אמנם בשנת 1953 נחקק חוק זיכרון השואה והגבורה- יד ושם, שקבע כי יוקם בירושלים מוסד להנחלת זיכרון השואה ולאיסוף עדויות על אודותיה, אך רק כתוצאה ממשפט אייכמן עלתה דרישה לעסוק יותר בנושא בבתי הספר. בשנת 1979 תוקן חוק החינוך הממלכתי ונוספה מטרה נוספת לחינוך בישראל: חינוך לתודעת השואה וגבורה. מאז השואה היא נושא חובה בלימודי ההיסטוריה התיכוניים.

פרק חמישי: יחסי מדינת ישראל והעולם הערבי

א. מלחמת ששת הימים 1967 (תשכ"ז)

הגורמים למלחמת ששת הימים

1. **התגברות המתרחבות בגבול הסורי** : בשנת 1967 גברה המתרחבות בגבול סוריה-ישראל. הידיעות על ריכוז כוחות גדולים כביכול של צה"ל בגבול סוריה, באו ממוסקבה. ידיעות אלו ממוסקבה באו גם לעודד התלקחות צבאית באזור.
2. **הקרבת על המים (סוריה-ישראל)**: בין סוריה לישראל שררה מתרחבות על רקע הקמת "המוביל הארצי" מאז 1964) העברת מים מן הכינרת לנגב). סוריה עמדה בראש מאבקן של מדינות ערב למנוע מישראל מימוש תכניתה. סוריה התחילה בפעולות שנועדו להטות את זרימת מקורות הירדן. ישראל החליטה לפגוע בעבודות ההטיה הללו. מטוסי חיל האוויר הישראלי תקפו את האתר שבו התבצעו פעולות ההטיה. סוריה הפסיקה את פעולותיה.
3. **פעולות מחבלים נגד ישראל**: ועידת הפסגה הערבית החליטה על הקמת ארגון השחרור הפלשתינאי (אש"ף) שהזרוע הצבאית שלו הייתה "אל-פתח". המחבלים ב"אל-פתח" נתמכו על ידי ממשלת סוריה וביצעו מאות פעולות טרור וחבלה נגד ישראל עד פרוץ המלחמה.
4. **המלחמה הקרה**: התייצבותה של ברית המועצות לימין מדינות ערב והתייצבותה של ארצות הברית לימין ישראל החריפו את המתח בין ישראל למדינות ערב, שהוביל בסופו למלחמה.

מהלך המלחמה:

מלחמת ששת הימים פרצה ב-5 ביוני 1967. בשעות הראשונות של המלחמה תקפו כ-180 מטוסי חייל האוויר הישראלי, בפיקודו של בסיסים צבאיים ושדות תעופה במצריים, סוריה, ירדן ועיראק במבצע שנקרא: "מבצע מוקד". תקיפות אלה היו הפתעה מוחלטת, חייל האוויר תקף את כל חילות האוויר של מדינות ערב. כ-350 מטוסים הושמדו ביום הראשון למלחמה מתוך כ-600 המטוסים שהיו למדינות הערביות הלוחמות.

תוצאות המלחמה:

- המלחמה ארכה שישה ימים ובה כבשה מדינת ישראל שטחים נרחבים, ובין היתר כבשה את: סיני, רצועת עזה, רמת הגולן, הגדה המערבית ומזרח ירושלים. שטחים אלה הגדילו את שטחה של מדינת ישראל פי ארבעה משטחה של ישראל קודם למלחמה.
- **כמבצע צבאי, מלחמת ששת הימים מהווה את אחת ההצלחות הגדולות ביותר בתולדות המדינה.**

- במלחמת ששת הימים נהרגו: 779 איש בישראל. לעומת זאת בירדן, סוריה, מצרים ועיראק נהרגו: 21,500 איש.
- המלחמה הסתיימה ב- 10 ביוני בניצחון לישראל.

ב. הסכסוך הישראלי - פלסטיני

בעיית הפליטים הפלסטינים:

בתקופת המנדט הבריטי חלה הגירה גדולה של ערבים אל ארץ ישראל שממערב לירדן, ומספרם הגיע ל-1,300,000.

לאחר מלחמת העצמאות:

1. נותרו בשטחה של מדינת ישראל לאחר מלחמת העצמאות כ-160,000 ערבים, אשר קבלו אזרחות ישראלית.
2. 400,000 ערבים נשארו בשטחים שכבש צבא ירדן
3. 150,000 ערבים נותרו ברצועת עזה, שתפס צבא מצרים.
4. כ-600,000 ערבים נמלטו או גורשו משטחי ישראל, והגיעו לירדן, לסוריה וללבנון. מדינות ערב (למעט ירדן) אליהן הגיעו הפליטים לא העניקו לפליטים אזרחות והשאירו אותם במעמד של תושבים ללא זכויות, מאחר וחששו שצעד כזה יתפרש כהסכמה עם קיום מדינת ישראל ויחליש את המאבק בה. כדי לשמור על מעמד הפליטים כפליטים הוקמה **אונר"א**, סוכנות האו"ם לרווחת הפליטים.

התארגנות הפלסטינים במדינות ערב לאחר מלחמת העצמאות למאבק במדינת ישראל:

לאחר הקמת מדינת ישראל החל מאבקם של הערבים הפלסטינים שחיים מחוץ למדינת ישראל הדורשים את **זכות השיבה** – זכותם לחזור למקומות מגוריהם הקודמים בשטח מדינת ישראל הריבונית.

הקמת ארגונים רבים שמטרתם לרכז את המאבק בישראל:

לאחר מלחמת סיני, פליטים ערבים ביהודה, שומרון ורצועת עזה נואשו מהסיכוי שמדינות ערב יגברו על מדינת ישראל, יחסלו אותה ויאפשרו להם לשוב לבתיהם. החל משנות החמישים הוקמו ארגונים רבים שמטרתם לרכז את המאבק בישראל ולפעול למען שיבתם של הפליטים לשטח מדינת ישראל. ב-1959 הוקם ארגון טרור שמטרתו לפגוע במדינת ישראל – **הפת"ח** (ראשי תיבות בערבית של 'התנועה לשחרור פלסטין') הארגונים הרבים פגעו בישראל בדרכים רבות, בעיקר בפיגועי טרור באזרחים, אך גם באמצעות מאבקים מדיניים ותעמולה. הארגונים הרבים הובילו גם לסכסוכים ולמאבקים פנימיים, שהחלישו את מאבקם שלהם

הקמת אש"ף:

ב-1964 הקימו מדינות ערב ארגון ארצי, שאיחד בתוכו גם את תנועת הפת"ח, ונקרא: **אש"ף** (ארגון לשחרור פלסטין). הארגון ראה את עצמו כמייצג הפלסטינים במאבקם להקמת מדינה עצמאית בשטח מדינת ישראל.

- באותה שנה התקבלה האמנה הפלסטינית כמסמך יסוד שהגדיר את יעדי הארגון - הוא לא הכיר במדינת ישראל, ונלחם בה בפעולותיו
- לאחר מלחמת ששת הימים חלה הקצנה במאבק הטרור של אש"ף והארגונים הפלסטינים האחרים. שחרור יהודה, שומרון וחבל עזה במלחמת ששת הימים אפשר איחוד משפחות של ערביי ארץ ישראל, שחיו כעת תחת אותו השלטון משני עברי הקו הירוק. מאבקו של אש"ף במדינת ישראל החריף, ופיגועי הטרור התגברו.
- ההקצנה במגמותיהם של ארגוני הטרור נגד ישראל בולטת בעדכון שערך אש"ף באמנה הפלסטינית. הארגון הוסיף לאמנה בשנת 1968, סעיפים המקצינים את פעולתו ויחסו כלפיה, ומציגים את מלחמת הגרילה כדרך לגיטימית להשגת יעדיו.
- אש"ף פעל בפעולות טרור נגד מדינת ישראל ביניהם: (אסון מעלות) (1974), (אוטובוס הדמים) (1978) ועוד.

הקמת החמאס

- ב-1987 הוקם ארגון החמאס משמעות המילה 'חמאס' היא התלהבות או גבורה. החמאס הוקם בתוך מדינת ישראל, ברצועת עזה (בשונה מאש"ף שהוקם ביוזמת מדינות ערב, מחוץ למדינת ישראל). כארגון לאומי מקומי, היה החמאס ארגון בעל כוח רב יותר בקרב ערביי יהודה, שומרון ורצועת עזה, כתנועת שחרור עממית. אנשי חמאס ראו עצמם כלוחמי חופש, שמטרתם להקים מדינה אסלאמית בכל שטחי ארץ ישראל. לצורך כך התנהל הארגון כארגון טרור, שמשתמש בכל האמצעים על מנת להרוס את ישראל. ב-1988 התקבלה אמנת הארגון.

יחס העולם לארגונים הפלסטינים:

- החמאס מוגדר בעולם כארגון טרור בלתי חוקי, ואילו אש"ף (ובתוכו פת"ח) נחשב בעולם לארגון לגיטימי ולנציגם החוקי של הפלסטינים, והוא אף נוכח בדיוני האו"ם כמשקיף.

היחס בין הפתח לחמאס:

- שני הארגונים השתדלו על אף השוני לשתף פעולה, כאשר מטרתם העיקרית משותפת: מאבק אלים במדינת ישראל. אך במקרים רבים הידרדרו הארגונים למאבקים פנימיים שבהם נהרגו רבים משני הצדדים.

אינתיפאדות:

- ב-1987 פרצה האינתיפאדה (בערבית: התנערות) הראשונה, שכללה פיגועי דקירה, זריקות אבנים ובקבוקי תבערה על צירי התנועה ומהומות אלימות. לדוגמה, ביולי 1989 דרדר מחבל את אוטובוס אגד קו 405 לתהום, ליד קרית יערים, וכך רצח 16 איש. האינתיפאדה החלה לדעוך ב-1991, בין השאר בעקבות מעצרים רבים של מנהיגי האינתיפאדה בידי ישראל, והופסקה רשמית ב-1993, עם חתימת הסכמי אוסלו (ראו בהמשך).

ג. יוללות מציינות לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי

(1) הסכם השלום עם מצרים

מצרים הייתה המדינה הערבית הראשונה שפתחה במגעים לשלום עם ישראל.

המניעים של מצרים לחתימה על ההסכם:

- בעקבות תבוסתה בשלוש המלחמות הקודמות עם ישראל, מצרים נקלעה למשבר כלכלי עמוק.
- סאדאת רצה לייצב את שלטונו, גם על ידי השקטת הרוחות בגבולות, וגם על ידי התקרבות לארצות הברית- ואת כל זאת השיג בחתימה על הסכם שלום.

מבחינת מצרים: הצעד התאפשר בגלל שמלחמת יום הכיפורים הייתה המלחמה הראשונה שמצרים יכלה להציג כניצחון על אף מפלתה הצבאית בסופה, כיוון שהצליחה לגרום לישראל לאבדות קשות. כך יכלה מצרים לכתוב הסכם שלום עם ישראל לאחר המלחמה מבלי לוותר על כבודה. סאדאת היה צריך אומץ לצעד הזה. אזרחי מצרים לא תמכו בו, מצרים נתפסה ע"י מדינות ערב כבוגדת וסאדאת עצמו נרצח כשנתיים לאחר חתימת ההסכם בידי מתנגדיו.

מבחינת מדינת ישראל, הסכם השלום עם מצרים היה הזדמנות להסכם השלום עם הגדולה והחשובה שבמדינות ערב והחזקה שבשכנותיה של ישראל, שיסיים את מצב המלחמה בין המדינות. בישראל הייתה הסכמה נרחבת להסכם השלום מלבד פינוי יישובי סיני שעורר סערה.

סאדאת נשיא מצרים הגיע לארץ ונאם בכנסת וב 1978 נקבעה המסגרת להסכם השלום ב"קמפ-דיוויד", מעונו של נשיא ארה"ב ולכן הם מכונים **הסכמי קמפ-דיוויד**.

הכנסת אישרה את ההסכמים ברוב גדול: 84 בעד, 19 נגד, 17 נמנעו. הסכם השלום הסופי נחתם בבית הלבן בווישינגטון ב 1979.

עיקרי הסכם השלום עם מצרים היו:

1. ישראל התחייבה לסגת מכל חצי האי סיני ולפנות את יישובי סיני.
2. שבין ישראל ומצרים ישררו יחסים דיפלומטיים מלאים
3. שיתאפשר מעבר חופשי של בני אדם וסחורות ביניהן.
4. ערביי יהודה, שומרון ורצועת עזה (פלסטינים) יקבלו אוטונומיה מלאה.

(2) הסכם אוסלו

הסכמי אוסלו הם סדרה של הסכמים שנחתמו בין ישראל לבין אש"ף (הארגון לשחרור פלסטין) כחלק מתהליך השלום בין ישראל לפלסטינים. ההסכם הראשון נחתם ב-20.8.1993, והשני נחתם ב-24.9.1995. ההסכם, נועד להביא לפתרון קבע את מכלול הסוגיות התלויות ועומדות בסכסוך הישראלי-פלסטיני. ההסכם הביא את אש"ף להכיר במדינת ישראל ואת ישראל להכיר באש"ף כנציג העם הפלסטיני.

ההסכמים מכונים הסכמי אוסלו על שם העיר אוסלו שבנורבגיה ששם התקיימו חלק גדול מהשיחות.

תוכן ההסכם:

בהסכמי אוסלו א' שנחתמו בידי יצחק רבין, ראש ממשלת ישראל ויאסר ערפאת, ראש אש"ף, נקבעו הדברים הבאים:

התחייבויות אש"ף: (1) להימנע מטרוור (2) לפעול ליישוב הסכסוך בדרכי שלום.

התחייבויות ישראל: (1) להעניק אוטונומיה לאזורי יהודה, שומרון ועזה, שבהם תוקם הרשות הפלסטינית.

עוד נקבע: הרשות הפלסטינית אינה כפופה לישראל אך גם לא מדינה עצמאית. לא יהיו לה יחסי חוץ וצבא רשמי.

הסכמי אוסלו ב' (1995):

בהסכם נקבעו נסיגה מאזורים נוספים ביהודה ושומרון, ונקבעה מידת השליטה של הרשות הפלסטינית בהם. ההסכם קובע שלשה סוגי אזורים ביהודה ושומרון:

- אזור A: האזורים בהם יש למועצה הפלסטינית אחריות אזרחית וביטחונית מלאה.
- אזור B: אזורים בהם יש למועצה הפלסטינית שליטה אזרחית אולם השליטה הביטחונית בהם נשאר בידי מדינת ישראל
- אזור C: משמעותו האזורים שנשארים בשליטה ישראלית מלאה.

ההסכם הוגדר מראש כהסכם זמני, ל-5 שנים ובסיום התקופה יהפוך לקבוע.

הסכם אוסלו על שלביו השונים התקבל ברגשות מעורבים על ידי שני הצדדים. מצד אחד הוא העניק תקווה לסיימו של הסכסוך האלים בין שני העמים אך מצד שני הוא לווה בחשדנות ובחששות באשר לרצינות וכוונות הצד השני. בסופו של דבר ההחלטה התקבלה בכנסת ברוב. 61 בעד, 50 נגד, 8 נמנעו ו-1 נעדר.

המתנגדים להסכם טענו כי:

1. בהסכמי אוסלו השיג אש"ף הישג מדיני עצום: מבלי לוותר על דבר קיבל הכרה כארגון לאומי רשמי מארגון שהיה נחשב בעולם לארגון טרור.
2. אש"ף לא באמת מתכוון להתקדם לשלום, אלא לבנות בסיס שיאפשר לו לתקוף את ישראל בעתיד.
3. ספק אם יש לאש"ף יכולת שליטה בערביי יהודה, שומרון ועזה.
4. אם אש"ף לא יעמוד בתנאי ההסכם לא יהיה אפשר להחזיר את הגלגל אחורנית.
5. נשקפת הסכנה בהקמת ישות עצמאית ליד מדינת ישראל שרוב תושביה שואפים להשמדתה.
6. זאת פגיעה בזכותו הלאומית היסטורית של עם ישראל לארץ ישראל. חלק מהמתנגדים טענו שזה איסור הלכתי למסור חלק ממדינת ישראל.

התומכים בהסכם טענו:

1. אש"ף הביע הכרה במדינת ישראל ונכונות להפסיק את המאבק בקיומה. לדעתם אש"ף עשוי להביא תועלת רבה לישראל ע"י שהוא יוצר הזדמנות לפתור את הסכסוך בין הערבים והיהודים בארץ ישראל.
2. ההסכם יוביל למהפך אצל ערביי יהודה, שומרון ורצועת עזה, שבעקבותיו יהיו מוכנים לוותרים שעד כה לא היו מוכנים להם.
3. ההסכם יאפשר שינוי ביחסים עם כלל מדינות ערב.
4. ההסכם ישפר את מעמדה הכלכלי של ישראל ואת מעמדה המדיני בעולם.

גם אחרי ההצבעה בכנסת המשיכו המתנגדים בפעולות מחאה שבשיאו של המאבק, בנובמבר 1995, נרצח ראש ממשלת ישראל, יצחק רבין בידי יגאל עמיר.